

Datum
2013-06-20

Dnr RA 04-2013/1917
Ert Dnr Ju2013/1367/L3

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Betänkandet Tillstånd och medling, SOU 2013:4

Rikssarkivet tillstyrker förslaget att avtalslicensbestämmelsen i 42 d § upphovsrättslagen ska omfatta alla arkiv och bibliotek. Rikssarkivet begränsar i övrigt sina synpunkter till förslaget till ändring av 16 § 4 st. lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Rikssarkivet har ingenting att invända mot de övriga förslagen i betänkandet.

Sammanfattning av Rikssarkivets synpunkter

Rikssarkivet förespråkar att det även fortsatt ska finnas en dispensmöjlighet som ger vissa enskilda arkivinstitutioner en möjlighet att framställa exemplar för kompletterings- eller forskningsändamål, för att tillgodose de lånesökandes önskemål om enskilda artiklar eller korta avsnitt eller om material som av säkerhetsskäl inte bör lämnas ut i original, eller för användning i läsapparater. Ett undantag för bevarandeändamål är inte tillräckligt. Dispensmöjligheten bör enbart omfatta de professionella enskilda arkivinstitutionerna och utformas som en generell dispens, knuten till den aktuella arkivinstitutionen. Rikssarkivet har den kompetens som behövs för att kunna handlägga dispensärendena.

Inskränkningen i upphovsrätten till förmån för andra arkiv (och bibliotek)

Rikssarkivets nationella överblick över arkivfrågorna och arkivverksamheten i landet – enskilda arkiv

Enligt 3 § förordningen (2009:1593) med instruktion för Rikssarkivet (instruktionen) har Rikssarkivet nationell överblick över arkivfrågorna och uppdraget att följa arkivverksamheten i landet. Det innebär bl.a. ett ansvar för att bevaka frågor som är av betydelse för den enskilda arkivsektorn. Hos Rikssarkivet finns också, enligt instruktionen 20 och 29 §§ ett samarbetsråd för enskilda arkiv, som enligt 22 § ska främja utvecklingen av enskild arkivverksamhet och bevarande av för kulturarvet betydelsefulla enskilda arkiv i landet. Rikssarkivet begränsar sina synpunkter till att gälla de konsekvenser som den föreslagna ändringen har för arkiven, även om motsvarande argument, i vissa fall, säkert kan användas även i fråga om biblioteken.

Tidigare och nuvarande ordning

Vid upphovsrättslagens tillkomst var bestämmelserna utformade så att det var dispensen gällde för ett rättssubjekt, alltså arkivet som institution, som kunde ansöka om tillstånd att framställa exemplar. Den 1 januari 1994 ändrades bestämmelserna så att de statliga och kommunala arkivmyndigheterna istället fick en generell rätt att, för de i § angivna ändamålen, framställa exemplar av upphovsrättsskyddade verk. Samtidigt fick andra arkiv möjligheten att söka dispens för att framställa exemplar i enskilda fall. I utredningen uppger man att endast ett fåtal dispenser har meddelats. I kommentaren till 2 kap. 16 §, (Henry Olsson, Upphovsrättslagstiftningen, Zeteo, Version den 15 augusti 2012, tredje upplagan med tillägg och ändringar) kan man tvärt om läsa att "Ett tämligen stort antal sådana tillstånd har meddelats." I betänkandet inför nuvarande ordning (SOU 1990:30, Översyn av upphovsrättslagstiftningen) går utredningen, i avsnittet om arkiv och bibliotek, noga igenom bibliotekens behov. Däremot kan Riksarkivet inte se att man alls har tittat på vilka behov som finns hos arkiven. I propositionen (1992/93:214 om ändringar i upphovsrättslagen) konstaterar regeringen på sidan 67 att "tillstånd givits till ytterligare ett fåtal institutioner". Inte heller i det nu aktuella betänkandet diskuterar utredningen vilka enskilda arkivinstitutioner det är fråga om. Riksarkivet kan inte se att frågan är tillräckligt utredd.

Begreppet "arkiv"

I samband med ändringen till den nuvarande ordningen problematiserades inte begreppet "arkiv". Detta har inte särskilt stor praktisk betydelse eftersom regleringen innebär att regeringen i sin handläggning av dispensärendena måste antas göra bedömningen av om det arkiv som söker dispensen kan antas hantera frågan på ett rättssäkert sätt. När nu utredningen föreslår att möjligheten till dispens helt ska tas bort kommer saken i ett annat läge.

Begreppet arkiv kan ha flera betydelser: bestånd av arkivhandlingar; institution för bevarande och vård och tillhandahållande av arkivhandlingar; lokal för förvaring av arkivhandlingar. Utredningen slår inte fast vilken av betydelserna "arkivbestånd" eller "arkivinstitution" som avses (det torde gå att utesluta betydelsen "arkivlokal" i sammanhanget). Utredningen svävar på målet och tycks än avse den snävare betydelsen "arkivinstitution" och än den vidare "arkivbestånd".

Enskilda arkiv

Arkivbestånd bildas vid varje verksamhet, såväl offentlig som enskild, som t.ex. företag, föreningar och friskolor. Riksarkivet instämmer i bedömningen att en inskränkning i upphovsrätten till förmån för alla enskilda aktörer som har ett arkivbestånd, skulle vara ett alltför omfattande ingrepp i upphovsrätten och skulle riskera en urholkning av upphovsmannens rätt. Däremot anser Riksarkivet att man måste göra en annan bedömning när det gäller de professionella enskilda arkivinstitutionerna.

Inom den enskilda sektorn finns det ett antal etablerade enskilda arkivinstitutioner som bevarar och tillhandahåller material av stor betydelse för kulturarvet och forskningen. Merparten av det enskilda arkivmaterialet bevaras hos dessa institutioner och inte hos de statliga och kommunala arkivmyndigheter som utredningen föreslår fortsatt ska omfattas av inskränkningen. Dessa enskilda arkivinstitutioner utgör en viktig del av forskningens och kulturlivets infrastruktur. I betänkandet nämns t.ex. de högskolor som drivs av stiftelser, men inom arkivsektorn finns det ytterligare ett fyrtiotal regionala och riksomfattande arkivinstitutioner som ägs och drivs på ett professionellt sätt av olika aktörer; föreningsarkiv, stiftelser m.fl. Dessa bör, enligt Riksarkivets mening, även fortsatt ha möjlighet att framställa exemplar för kompletterings- eller forskningsändamål, för att tillgodose de lånesökandes önskemål om enskilda artiklar eller korta avsnitt eller om material som av säkerhetsskäl inte bör lämnas ut i original, eller för användning i läsapparater. Det undantag för enbart bevarandeändamål, som utredningen föreslår, är inte tillräckligt. Inte heller de övriga inskränkningarna i upphovsrättslagens 2 kap. ger tillräckliga möjligheter för dem att tillgodose sina och sina avnämares behov.

Riksarkivet främjar utvecklingen av enskild arkivverksamhet genom fördelning av statliga bidrag i enlighet med 10 § instruktionen och också genom kultursamverkansmodellen genom sin medverkan i samverkansrådet vid Statens kulturråd. Även landstingen och vissa kommuner bidrar till finansieringen av verksamheten. De enskilda arkivinstitutioner som här är i fråga finansieras alltså till stor del med offentliga medel. Också detta faktum kan anses ge dem en särställning, jämfört med andra enskilda arkivbestånd, och motivera att de, genom ett dispensförfarande, ska kunna få samma möjlighet som de statliga och kommunala arkivmyndigheterna. Det fyrtiotal arkivinstitutioner som skulle kunna komma ifråga för en dispens har både de tekniska och organisatoriska förutsättningarna för att hantera inskränkningen i upphovsrätten på ett, för upphovsrättsinnehavarna, rättssäkert sätt.

Riksarkivet efterlyser en bredare diskussion om vilka institutioner det är som avses innan man helt tar bort möjligheten för dem att söka dispens. Under det tjugotal år som gått sedan nuvarande ordning infördes, har dessutom antalet etablerade arkivinstitutioner ökat, samtidigt som de har professionaliserats.

Också mot bakgrund av att allt fler offentligt finansierade uppgifter utförs av andra än myndigheter anser Riksarkivet att lagstiftningen bör lämna möjligheten att söka dispens öppen för andra arkiv än de statliga och kommunala arkivmyndigheterna.

Andra argument för att behålla inskränkningen

Riksarkivet instämmer i övrigt i de argument för att behålla inskränkningen, som redovisas i utredningen på sidorna 203-205. Vad gäller de argument för att avskaffa inskränkningen, som redovisas i utredningen på sidan 206, så anser Riksarkivet att de faller om man tydliggör vilka enskilda

arkivinstitutioner som kan komma att omfattas, och att det rör sig om ett begränsat antal som har kompetens att hantera frågan.

En annan viktig anledning till Riksarkivets ståndpunkt är att en utebliven möjlighet till dispens skulle kunna medföra att respekten för upphovsrätten minskade genom att lagstiftningen inte speglar de behov som faktiskt finns hos de aktuella enskilda arkivinstitutionerna.

Förslag till lösning

Riksarkivet förespråkar en lösning där de aktuella enskilda arkivinstitutionerna ska kunna söka en generell dispens. Riksarkivet skulle alltså föredra en återgång till att rätten att framställa exemplar ska gälla generellt för ett rättssubjekt, och inte för ett enskilt tillfälle. Den begränsade kretsen av enskilda arkivinstitutioner, som Riksarkivet anser kan komma i fråga, har kompetens att själva avgöra när villkoren i det föreslagna första stycket är uppfyllda. En sådan dispens skulle med fördel kunna förenas med villkor och också kunna tidsbegränsas. Då skulle det gå att kontrollera att verksamheten hos arkivinstitutionen, över tid, inte förändras på ett sådant sätt att dispensen inte längre borde gälla.

Möjligheten att även fortsatt söka dispens kan, lämpligen, infogas i ett eget stycke i 16 § upphovsrättslagen. Man bör också förtydliga att det är arkivinstitutioner och inte arkivbestånd som avses. Begreppet ”arkivinstitution” finns redan, med samma betydelse, i förordningen (1996:1598) om statsbidrag till regional kulturverksamhet och i förordningen (2007:1368) om statsbidrag till enskilda arkiv.

Riksarkivet har ingenting att invända mot att själva ta över ansvaret för handläggningen av dispensärendena. Riksarkivet är en viktig aktör inom arkiv-, biblioteks-, och museiområdet och det finns tillräcklig kompetens inom myndigheten. Riksarkivet har inte heller något att erinra mot att t.ex. Kungliga biblioteket, eller Patent- och registreringsverket skulle handlägga dispensererna, men då lämpligen i samråd med Riksarkivet i fråga om arkivinstitutionerna.

Riksarkivarien Björn Jordell har fattat beslut i detta ärende. Vid den slutliga handläggningen deltog den processansvarige för enskilda arkiv Katalin Gere och juristen Ulrika Sturesdotter Andersson, föredragande.

Björn Jordell

Ulrika Sturesdotter Andersson